

5/2007

38. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 144. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 93. vuosikerta

Kasvatus

Pääkirjoitus

Jyrki Hilpelä 397 Kansainvälisyydestä

Artikkeleita

- Susanna Hannus 400 Monikerroksinen uusi hallinnan tapa alakouluissa
- Mira Kalalahti 417 Opiskeluympäristöstä koulu-myönteisyyttä?
- Ulla Klemola 432 Vuorovaikutuskoulutus purkaa opettajan ammattitaidon myyttejä
- Teemu Valtonen – Jari Kukkonen – 444 Verkko-oppimisympäristöt opettajien
Tuula Puruskainen – Olli Hatakka oppimiskäsitysten haastajina
- Vesa Korhonen – Leena Rantala 454 Opettajankoulutus – mediakasvatuksen
autioma? Mediakasvatus opettajankoulu-
tuksen opetussuunnitelmateksteissä

Katsauksia

Marjo Vuorikoski 468 Naisopettajan oma tila. Opettaja-
diskurssit identiteettien muovaajina

Puheenvuoroja

- Risto Rinne 479 Tasa-arvon lupauksia ja harvojen
huippujen reaalipolitiikkaa – uuden
hallituksen koulutuspoliittinen linjaus
- Marjo Vuorikoski 482 Liukuhinnan vauhti kiihtyy
- Timo Saloviita 485 Erityisoppilaiden integraatio unohtui

Kirja-arviointeja

- Richard Sennett 487 Uuden kapitalismin kulttuuri
(*Jyrki Hilpela*)

English Summaries

490

Kirjoittajat

492

Luetteloita

493

Pääkirjoitus

Kansainvälisyydestä

Käydessäni aivan 1970-luvun alussa Filosofisen yhdistyksen kokouksissa Helsingin Säätytalolla kiinnitin huomiota valkotukkaisiin herroihiin, joihin verrattuna akateemikko G.H. von Wright vaikutti nuorukaiselta. Herrat kuuluivat sukupolveen, joka 1900-luvun alkupuolella täydensi tieteellisiä opintojaan Saksassa. Saksaksi he myös kirjoittivat tieteelliset päätyönsä.

Eloisan kuvauksen tuon aikakauden Saksan kävijän tunnoista tarjoaa muistelmissaan J.E. Salomaa, sittemmin filosofian ja kasvatustieteen professorina Turussa toiminut vuoden 1891 ikäluokan edustaja. Salomaa astui laivaan Helsingissä toukokuun alussa 1914, siis aivan sodan aattona. Määränpäinä oli Leipzig, jossa Salomaan tarkoituksena oli tunnustella mahdollisuuksia väitöskirjan tekoon. Perille saavuttuaan meni Salomaa ensi töikseen tapaamaan psykologian laitoksen johtajaa "hänen ylhäisyyttään" Wilhelm Wundtia. Wundt oli jo ikämies, mutta 82 ikävuodestaan huolimatta virkeä. Nuoren suomalaisen hän otti perin ystävällisesti vastaan ja muisteli mielihyvällä laitoksessaan vierailleita suomalaisia, muun muassa Walde- mar Ruinia ja Arvi Grotenfeltiä (edellinen kasvatustieteen ja jälkimmäinen filosofian professori Helsingissä).

Väitöskirjahankkeeseen Wundt suhtautui varauksettoman suopeasti. Paitsi että tarjosi oitis ohjaajan kokeellisen psykologian työlle, hän myös lupasi laitoksen vahtimestarin toimittavan tarvittavat koehenkilöt, joten siitäkään ei tarvitsisi huolta kantaa. Herra Salomaa voisi aloittaa välittömästi. Tarjous oli hyvä, mutta herra Salomaa päätti katsoa kaikki kortit kun kerran oli sinne asti vaivautunut. Niinpä hän meni tapaamaan myös filosofian professoria, "salaneuvos" Johannes Volkeltia. Taas muisteltiin Leipzigin käyneitä suomalaisia. Volkelt antoi auliisti neuvoja tieteellistä työtä varten ja kehotti käymään toistekin. Herra Salomasta tulikin Volkeltin seminaarin vakiovieras. Kolmanneksi Salomaa teki tuttavuutta historian professorin Karl Lamprechtin kanssa. Lamprecht suostui mielellään Salomaan toivomukseen päästä mukaan seminaariin. Kaiken kaikkiaan saksalaisprofessorit ottivat nuoren suomalaisen vastaan tärkeilemättä, suorastaan sydämellisesti. Näin lupaavan alun jälkeen olikin harmillista, että Salomaa joutui sodan puhjettua kiireimmän kaupalla poistumaan Saksasta.

Vaikka 1900-luvun alkupuolella saksalaissuuntaus oli Suomen tiede-elämässä kiistatta hallitseva, oli poikkeuksiakin, ehkä merkittävimpana moraalia empiirisenä ilmiönä tutkiva Edward Westermarck, joka vietti pitkiä aikoja Lontoossa ja kirjoitti englanniksi. Tieteen saralla Westermarckin vanavedessä kulki Rolf Lagerborg, joka vuorostaan väitteli Pariisissa. Osin syynä oli nuiva vastaanotto, joka hänen tutkimuksensa osaksi oli tullut Helsingissä. Kuva- ja sanataiteilijoiden mekkana Pariisi ei suinkaan ollut suomalaisille tuntematon, mutta väittelijät olivat harvassa.

Suhteet Saksaan olivat läheiset tieteen ulkopuolellakin. Kun aseellinen itsenäisyystaistelu alkoi näyttää varteenotettavalta mahdollisuudelta, niin minnepä muualle autonomisen ajan Suomen nuoret miehet olisivat kodeistaan karanneet sotilaskoulutusta saamaan elleivät Saksaan. Von der Goltzin joukkojen apu valkoisille keväällä 1918 tuskin oli täysin odottamatonta. Perinteisesti tiiviit suhteet Saksaan tekivät suomalaiset sokeiksi vuoden 1933 muutokselle. Suhteita ei hevin katkaistu eikä osattu ottaa etäisyyttä. Saksan uutta johtajaa pidettiin hiukan omituisena, ehkä karkeanakin, mutta asiaan ei suhtauduttu sen suuremmalla vakavuudella. Tuohon aikaan korostetun kristillisen Suomen ja antikristillisen natsi-Saksan ideologista vastakkaisuutta ei haluttu nähdä. Kaikesta huolimatta ainakin jotkut Saksan stipendiaatit palasivat matkaltaan vaivaantuneina ja hämmentyneinä. Matti Koskenniemi havaitsi matkallaan 1935 suorastaan merkillistä intoa rotuoppiin, sukututkimukseen ja perinnöllisyysoppiin. Hän myös kummasteli koululaisten terveyskorttia, joka käytännössä oli rotupassi.

Saksan tankkien vyöry Venäjän aroille veti suomalaiset mukaansa. Oltiin "aseveljiä". Haettiin hyvitystä talvisodan nöyryytyksestä. Sodan jälkeen oltiin kuin krapulassa: sana *Waffenbruder* sai suomalaiset huomattavan vaivaantuneiksi ja alettiin puhua korostetun painokkaasti "omasta sodasta". Haettiin innolla uusia ystäviä, uutta orientaatiota. Kun sitten stipendijärjestelmä, joka mahdollisti suomalaisten vierailut yhdysvaltalaisiin yliopistoihin käynnistyi, otettiin se kiitollisuudella vastaan. Aivan vaivatonta uusi suuntautuminen ei kuitenkaan ollut, muun muassa siksi, että vain harva sivistyneistönkään jäsen osasi englantia. Edellä Saksan kävijänä esitelly Salomaa opetteli omin päin englantia lukemalla Dickensin *Pickwick-kerhon jälkeenjääneet paperit* rinnan englanniksi ja ruotsiksi. Hän tuskin oli kyseisen metodin ainoa käyttäjä. Vasta 60-luvulla englanti pääsi oppikoulun pitkänä kielenä tasoihin saksan kanssa. Sisarellani oli saksa, minulla englanti. Muistini mukaan 60-luvun lopulla filosofian kurssikirjat olivat tasapuolisesti saksan ja englannin kielisiä. Opiskelijalle annettiin mahdollisuus valita. Pitkän englannin lukijana vieroksuin opintojeni alkuvaiheessa saksankielisiä kirjoja. Sitten minun mieltymykseni kääntyivät päinvastaisiksi. Epäilemättä 60-luvun perspektiivissä amerikkalainen individualismi, liioiteltu optimismi ja tulevaisuudenusko olivat kuin raikas tuuli. Ilmapiiri Suomessa oli käytyjen sotien seurauksena raskas. Amerikkalaisuus edusti mielikuivissa modernia aikakautta, vapautta ja valoisuutta, vaihtoehtoa painostavalle kollektivismitte.

Hidasteen englannin kielen voittokululle ihmistieteissä muodosti 70-luvulla laaja kiinnostus marxismiin, hermeneutiikkaan ja positivismiin kritiikkiin. Mainituilla aloilla oli vaikea esiintyä uskottavasti, jos ei osannut saksaa. Mutta seuraavat kolmekymmentä vuotta veivät vääjäämättä tilaan, jossa englannin kielelle ei enää ollut haastajaa. Voin kuvitella että kun tämän päivän kasvatustieteilijä tarttuu uuteen ongelmaan, hän ensin selvittää, miten asia on "sukulaiskansojen" keskuudessa. Siis virolaisten, unkarilaisten, mordvalaisten jne. keskuudessa. Ei tietenkään. Niin olisi ehkä ajateltu ennen sotia, mutta nyt on aika toinen. Meidän "sukulaiskansamme" ovat nykyisin amerikkalaiset, englantilaiset ja australialaiset. Mannermaiset virtaukset kuten hermeneutiikka, fenomenologia, kriittinen koulu, strukturalismi ja postmoderni ajattelu luonnollisesti kierrätetään Amerikan kautta. Suodattamattomina ne olisivatkin meille liian väkeviä ja saksan ja ranskan kielet suomalaisessa nykytodellisuudessa swahiliin verrattavissa. Suomalainen kasvatustieteilijä tuntee erinomaisesti alansa keskustelun USA:ssa ja osallistuu siihen ehkä itekin, mutta harva tietää mitään ruotsalaisista teemoista venäläisistä puhumattakaan. Olemme siis angloamerikkalainen kansa, jonka tily kohtalo on heittänyt ventovieraiden keskelle. Vahvistamme angloamerikkalaista identiteettiämme unohtamalla aktiivisesti "häpeällisen" menneisyytemme. Vaikka Lutheria ei vielä ole syrjäytetty, ovat saksalaisen kulttuurin jäljet muutoin jokseenkin kadonneet.

Viime vuosina kansainvälisyydestä on puhuttu kuin se olisi juuri keksitty. Ehkäpä siinä jotakin uutta onkin. Kansainvälisyys on jäsentynyt osaksi uutta kontekstia. Kysymys ei enää ole yksittäisen tutkijan halusta syventää näkemystään ja rikastaa henkilökohtaista elämäänsä uusilla ystävillä vaan kansakunnan kohtalosta. Yliopistot ovat paitsi innovaatiotehtaita myös osaamisen näytekkunoita. Yliopistojen on kerrottava maailmalle "kansainvälisellä kielellä" (peitenimi englannille), että me olemme maailman parhaita (maailman toiseksi parhaat joutavat kilpailukeskeisessä maailmassa kaatopaikalle). Yliopistojen tärkeimmäksi tehtäväksi nousee taistelu näkyvyydestä maailman tiedeareenoilla. Tunnetut suomalaiset "huippuyliopistot" avaavat tietä suomalaisen osaamisen markkinoinnille. Virallisen optimismin mukaan meitä odottaa upea tulevaisuus – käyköön muille miten hyvänsä. Jos suuruudenhulluus joskus laskettiin häiriöksi, on sekin asia muuttunut: nyt suuruudenhulluus on luonnollinen osa niin menestyksekkään yksilön kuin yhteisönkin imagon rakennusta. Vaietkoot patologiset pessimistit ja arkajalkaiset nostalgikot.

Kansainvälisyyttä ei tietenkään voi enää jättää yksittäisten tutkijoiden spontaanin harrastuksen varaan. Tutkijat on saatava janoamaan joka solullaan kansainvälisyyttä – siis kansainvälisyyttä siinä kapeassa mielessä kuin se meillä ymmärretään. Kellä keksimisen lahja on, keksii kyllä tarpeelliset vipusimet. Vaatimaton huomautus, että alalla pysyminen edellyttää yhä uusia kansainvälisyystekoja, saattaa olla täysin riittävä. Julkaise englanniksi korkealle rankatuissa lehdissä, tyrkyttäydy angloamerikkalaisiin tutkimusryhmiin, hankkiudu arvostettujen lehtien toimitusneuvostoihin, kerää tieteellisten järjestöjen johtotehtäviä. Pääasia että olet "oikeissa" maissa tunnettu.

Suomeksi tai ruotsiksi ei voi olla maailman paras. On vain yksi kieli joka kelpaa. Vain englantia voi olla kansainvälisen huippuyliopiston työkieli. Suomalaisen tutkijan on siis paitsi julkaistava myös opetettava englanniksi. Opiskelijat saavat tyytyä siihen karuun totuuteen, että korkeamman sivistyksen tavoittelu edellyttää maailman valtakielen omaksumista. Vain kahvilassa voi supattaa vaivihkaa muutaman sanan suomeksi. Entä kansallinen kulttuuri? Ja kerran innolla vaalittu suomenkielinen sivistys? Snellman kääntyköön haudassaan, mutta jos suomen kielessä pitäytyminen on este kamppailussa kansainvälisestä menestyksestä, luovutakoon siitä.

Jyrki Hilpelä

Tiivistelmät

Hannus, Susanna. 2007. MONIKERROKSIINEN UUSI HALLINNAN TAPA ALAKOULUIS-
SA. *Kasvatus* 38 (5), 400–416.

Artikkelissa tarkastellaan alakoulujen nykyistä hallinnan tapaa käsitellen tutkimuksen keskeisiä tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä. Tutkimus perustui governmentality-käsitteen pohjalta rakentuneeseen hallinnan tavan analyysin viitekehykseen, jossa hallintaa voidaan tutkia hallinnan totuuksien järjestelmien, teknologioiden, eetoksen ja näkyvyyden muotojen pohjalta. Tutkimuksessa analysoitiin diskursiivisesti 16 alakoulunopettajan haastattelua ja yhtä koulupsykologin haastattelua. Haastatellut tuottivat kuvaa uudesta alakoulujen hallinnan tavasta, jossa on käytössä uusi kilpailukykydiskurssi ja uusia teknologioita, näkyvyyden muotoja, ja joka synnyttää uudenlaisia eetoksia. Alakoulujen uusi hallinnan tapa näyttää pitävän sisällään hallinnan, kurin ja itsehallinnan elementit. Opettajien puheen perusteella siinä yhdistyy monikerroksisesti sekä aikaisempia että uusia vallankäytön muotoja.

Asiasanat: hallinnan tapa, hallinnan teknologia, diskurssi, laadun arviointi

Kalalahti, Mira. 2007. OPISKELUYMPÄRISTÖSTÄ KOULUMYÖNTEISYYTTÄ? *Kasvatus* 38 (5), 417–431.

Suomalaisnuoret kasvavat vahvan koulutususkon ja koulumenestyksen yhteiskuntaan, jossa arvostetaan tutkintoja ja kykyä tehdä vastuullisia valintoja. Koulutuksen valinnaisuus, joustavuus ja menestyksen painottaminen viestivät yhteiskunnan yksilöllistymisestä, jonka seurauksena yksilöllisten ponnistelujen merkitys korostuu. Silti nuoren elämää sitovat edelleen yhteiskunnalliset instituutiot, joihin koulu oppilaansa sosiaalistaa. Koulutus on sekä kasvaneiden mahdollisuuksien että lisääntyneiden riskien ympäristö, jossa koulunkäyntiä saattavat estää ja edistää yksilön ominaisuuksien lisäksi koulu, sosioekonominen tausta ja sukupuoli.

Artikkelissa avaan tätä dynamiikkaa kohdistamalla katseen opiskeluympäristöön. Tutkin sitä, miten koulu opiskeluympäristönä on yhteydessä koulumyönteisyyteen ja toisaalta koulumenestyksen. Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että näitä koulunkäynnin ulottuvuuksia ohjaavat eri tekijät. Koulumenestystä tukevat opiskelun helppous, sukupuoli, vanhempien koulutustaso sekä koulumyönteisyys. Koulumyönteisyyttä edistävät puolestaan opiskeluvaikeuksien puuttuminen, opettajan ja oppilaiden vuorovaikutuksen laatu sekä koulun tuntuminen tutulta ja turvalliselta.

Asiasanat: koulumyönteisyys, opiskeluympäristö, koulutuspolitiikka

Klemola, Ulla. 2007. VUOROVAIKUTUSKOULUTUS PURKAA OPETTAJAN AMMATTI-
TAIDON MYYTTEJÄ. *Kasvatus* 38 (5), 432–443.

Artikkelissa tarkastellaan liikunnanopettajaopiskelijoiden kokemuksia vuorovaikutustaitojen oppimisesta ja taitojen käytöstä opetusharjoittelussa. Erityisesti selvitetään, miksi opiskelijat kertovat kokemuksistaan vastakohtaisuuksien avulla eli dikotomisesti. Vuorovaikutustaitojen pitkäjänteinen opiskelu on osa liikunnan aineenopettajakoulutusta. Tapaustutkimukseen osallistui seitsemän liikuntapedagogiikan opiskelijaa, neljä naista

ja kolme miestä. Aineisto koostui kahdesta videoidusta puolistrukturoidusta ryhmähaastattelusta. Aineisto analysoitiin piiloisten merkitysten löytämiseksi merkitysrakenteiden tulkintaan pyrkivällä sisällönanalyysillä. Opiskelijoiden puheen dikotomiat käsitelivät opettajan puhekäyttäytymistä, opettajaihanteita, oppituntityöskentelyä ja vuorovaikutustaitojen käyttöä. Dikotominen puhetapa heijasti jännitteistä kuvaa opettajuudesta. Jännitteisyys virisi vuorovaikutuskoulutuksen herättelemänä. Vuorovaikutuskoulutus alkaa näin purkaa opettajan ammattitaidon myyttejä.

Asiasanat: opettajankoulutus, liikuntapedagogiikka, sosiaaliset vuorovaikutustaidot

Valtonen, Teemu – Kukkonen, Jari – Puruskainen, Tuula – Hatakka, Olli. 2007. VERKKO-OPPIMISYMPÄRISTÖT OPETTAJIEN OPPIMISKÄSITYSTEN HAASTAJINA. *Kasvatus* 38 (5), 444–453.

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata verkko-oppimisympäristöjen käyttöön siirtyvien opettajien käsityksiä oppimisesta. Verkko-oppimisympäristöt tarjoavat monipuolisia välineitä opiskelijoiden aktiivisen yhteisöllisen työskentelyn tukemiseen ja asettavat opettajajohtoiseen kontaktiopetukseen tottuneet opettajat osin uuteen tilanteeseen. Kohdejoukkona oli kuusi Verkkosalkku-hankkeessa mukana työskennellyttä ammattikorkeakoulun opettajaa, joilta hankittiin aineisto kirjoitelmien, ryhmissä tapahtuvien kurssien suunnittelutilaisuuksien videoinnilla sekä haastattelujen avulla. Opettajien oppimiskäsityksiä ja niiden konkreettisempia sovelluksia kuvattiin fenomenografista lähestymistapaa hyödyntäen. Opettajien käsitykset oppimisesta jakautuivat selkeästi akselilla opettajajohtoinen–oppilasjohtoinen oppiminen siten, että oppilasjohtoista oppimista edustavilla opettajilla oli joustavampi opetusmenetelmien valikoima. Toiseksi verkko-oppimisympäristöihin siirtyminen toimi osalla opettajista rutiinien rikkojana, joka ohjasi opettajia tietoisesti kyseenalaistamaan käsityksiään oppimisesta.

Asiasanat: oppimiskäsitys, verkko-oppiminen, pedagoginen sovellus

Korhonen, Vesa – Rantala, Leena. 2007. OPETTAJANKOULUTUS – MEDIAKASVATUKSEN AUTIOMAA? MEDIAKASVATUS OPETTAJANKOULUTUKSEN OPETUSSUUNNITELMATEKSTEISSÄ. *KASVATUS* 38 (5), 454–467.

Artikkelissa tuodaan esille mediakasvatuksen saamaa asemaa tämän hetken suomalaisessa opettajankoulutuksessa ja pohditaan koulun ja medioituvan yhteiskunnan mutkistuvaa suhdetta. Aiemmissä tutkimuksissa ja selvityksissä on todettu, ettei mediakasvatukselle ole juuri tilaa opettajankoulutuksen ydinsisällöissä. Mediakasvatuksen toteuttamisen kannalta voidaan kysyä myös sitä, millaisena koulutiedon, opetuksen ja oppimisen arkiset järjestykset ja niiden muuttamisen mahdollisuudet nähdään opettajankoulutuksessa. Pysyykö koulu edelleen samana, vaikka yhteiskunta ympärillä muuttuu? Suomenkielisten opettajankoulutusyksiköiden opetussuunnitelmien tekstuaalinen tarkastelu osoittaa mediakasvatuksen hyvin hajanaisen aseman ja sen, että koulutuksessa keskitytään pääasiassa opettajan tietoteknisiin mediataitoihin. Pohdittavaksi herää kysymys, ovatko sellaiset opettajat edelleen tulevaisuudessa harvinaisia, joiden kasvattajuuteen sisältyy myös ymmärrys median yhteiskunnallisista kytkennöistä ja kehityspiirteistä?

Asiasanat: mediakasvatus, opettajankoulutus, opetussuunnitelmatutkimus, diskurssianalyysi